
A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén

Ábrahám Márta*

1. A büntetőeljárás és a bizonyítási tilalmak

Általánosan az rögzült a jogi tudatban, hogy az angol büntetőeljárás akkuzatórius, míg a kontinentális inkvizitórius. Hangsúlyozni kell, hogy az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás nem két teljesen különálló, zárt, hermetikusan elhatárolt rendszer. Gyanítom, hogy immár visszafordíthatatlan az a folyamat, amelyben kiterjedt kölcsönhatás alakult ki a két rendszer között, mintákat, megoldásokat, „inspirációkat” merítenek egymástól, és amely a jogrendszerek dogmatikájának keveredésével írható le. *„A kontinentális jogrendszerű államok bizonyítási rendszereinek elsődleges célja a történeti tényállás minél pontosabb, valóság-hű feltárása (a materiális vagy anyagi igazság kiderítése)”*.¹ Mindazonáltal az általános és kézzelfogható jellemzők mellett a kontinentális rendszerek között is jelentős eltérések mutatkoznak, a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei büntető, büntetőeljárás jogi szabályai szerteágazóak, amelyek különböző jogi hagyományokról és fejlődési ívről tanúskodnak, és éppen ebben rejlik az ilyesfajta összehasonlítás „varázsa”.

Ezek közül a szabályok közül is számunkra kardinális jelentőségűek a bizonyításra vonatkozók, amelyen belül a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat igyekszem felvázolni – a tanulmány terjedelmi korlátai miatt – korántsem a teljesség igényével.

*„A bizonyításelmélet és a bizonyítási jog újból és újból középpontba kerülő területe a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználása a bizonyítás során. Bírósági eljárásokban egyre gyakrabban felmerülő kérdés az, hogy mely bizonyíték beszerzése volt törvényes, és mely bizonyítékra lehet a büntetőeljárásban tényállást alapítani.”*² Tremmel szerint *„éppen a törvény szerint kizárt bizonyítékok rendszere lehet egyik meggyőző jele annak, hogy adott országban mennyire*

* Bíró, Budapest Környéki Törvényszék

¹ BÉRCES Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. szám, 16.

² ELEK Balázs: A mérgezett fa gyümölcsének elve a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. *Magyar Jog*, 2018/2. 94.

*teljesedett ki a jogállamiság*³. „A bizonyítási tilalmak világosan mutatják, hogy a tilalom és a hozzá fűzött szankció valóban képes lehet bizonyos jogsértések megakadályozására (feltéve, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás komolyan veszi mind a kettőt).⁴ A bizonyítási tilalmak vonatkozhatnak a bizonyítás tárgyára, eszközére, módszerére, továbbá a bizonyítékok értékelésére.

Az angolszász bizonyítási rendszerekben egyedülálló módon részletesen foglalkoznak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával, régebben, mint a kontinentálisban. Ugyancsak érdekes és izgalmas, hogy a hazai joggyakorlatra is hatással vannak az ezzel összefüggésben felmerült kérdések, esetenként az ezzel kapcsolatos érvelések, terminológiák megjelennek a bírói határozatokban is (pl. mérgezett fa gyümölcse doktrínájának az elutasítása jelenik meg a határozat indokolásában). A tanulmányban annak a kérdésnek a megválaszolására fókuszálok, hogy az Európai Unió tagállamainak jogrendszerei milyen jogi megoldásokkal válaszolták meg azt a kérdést, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték.

A határokon átnyúló bűnözés, a határokon átnyúló bűncselekmények elkövetése (tiltott kábítószer-, illetve emberkereskedelem, terrorcselekmények, kiberbűnözés), valamint azok felderítése szükségszerűen átível a tagállamok határain, ebből kifolyólag lépten-nyomon beleütközünk a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságának, felhasználhatóságának, avagy a bizonyítékok köréből történő kizárásának, vagy másik oldalról megközelítve a bizonyítási cselekmények külföldön történő elvégzésének a problematikájába. A határokon átnyúló bűncselekmények szinte kivétel nélkül szerteágazóak, nagy horderejűek, számos tagállam nemzeti bíróságának joghatósága alá tartoznak.

Elemi jelentősége van azon gyakorlati jogalkalmazási problémáknak, hogy a nemzetközi bűnöző csoportok általában sokrétű vállalkozásba kezdenek, tevékenységüket kombinálják. Például cigarettacsempészetre használatos útvonalat alakítanak ki, amelyet egyébiránt fegyvercsempészetre is használnak. Egyidejűleg keverednek Euro hamisításba és hamisítanak vámügyi dokumentumokat. A pénzhamisítás szinte mindig együtt jár a nemzetközi szervezett bűnözéssel. Nem nehéz megjósolni, hogy milyen nehezen áthidalható akadályt jelent, hogy vajon ezekben az ügyekben melyik tagállam szervei folytassák a nyomozást és milyen szabályok alapján. A büntetőeljárás szabályok közötti eltérések több esetben hatásköri és jogalkalmazási dilemmákhoz vezetnek.

A nyomozásra és a bírósági eljárásra vonatkozó szabályok eltérései miatt az egyes bizonyítékok, mint „eredmények” elveszíthetik jelentőségüket, akkor amikor *Tremmel* szavaival élve a bűnügyeket nem a bizonyítékbőség, hanem a bizonyítékínség jellemzi. A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, a felhasználhatóságot akadályozzák meg.

„A több EU tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel három kérdés:

– melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására,

³ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 154.

⁴ ERDEI Árpád: *Tilalmak a bizonyításban*. In: Erdei Árpád (szerk.): *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)*. KJK, Budapest, 1995. 47-61.

- *hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása, illetve*
- *a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók fel.*⁵ A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

2. A bizonyítékok értékelésére vonatkozó szabályok az Európai Unióban

A bizonyítékok felhasználásának, elfogadásának szabályai az EU tagállamaiban nagymértékben eltérőek. Hagyományosan az az elv érvényesül, hogy annak az államnak a büntetőjogi szabályai alkalmazandók, ahol a bizonyítékot beszerezték, tehát a beszerzés helyének szabályai határozzák meg a bizonyíték felhasználását (*Locus regit actum elve*).

A *locus regit actum* elv alkalmazása nehézséget vetett fel, hiszen a megkeresett tagállam büntetőeljárás szabályainak alkalmazásával felvett bizonyíték/bizonyítás a megkereső államban kizárható volt a bizonyítékok köréből, ha a megkeresett tagállam eljárási szabályait a megkereső állam bírósága nem tartja – valamilyen szempont szerint – megfelelőnek.

Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény⁶ koncepcionális változást hozott és bevezette a *forum regit actum elv* alkalmazását a fenti problémák kiküszöbölésére, melyet aztán a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelv⁷ is átvett. Utóbbi elv alkalmazásával a megkeresett, eljárási cselekményt foganatosító, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíráló tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt. Ebben a modellben az idegen jogi szabályok megfelelő és szakszerű végrehajtása okoz problémát. Ma egyidejűleg érvényesül a *locus regit actum* és a *forum regit actum elve*. Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv az EU kölcsönös elismerését a bizonyítékok gyűjtésére is kiszélesítette.

„Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló rendelet⁸ (továbbiakban: EPPO-rendelet) az első európai jogi aktus, amely előírja a bizonyítékok felhasználására vonatkozó iránymutatásokat.⁹

⁵ FARKAS Ákos: *A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban*. In: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – tekintettel a pénzmosásra, az adócsalásra, a korrupcióra és a criminal compliance-re a nemzeti jogrendszerekben és különös figyelemmel a cybercrime-ra*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. (megjelenés alatt)

⁶ Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről. HL C 197., 2000.7.12., 3–23. o.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL L 130., 2014.5.1., 1–36. o.

⁸ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről. HL L 283., 2017.10.31., 1–71. o.

⁹ Vanessa SEIBEL: *A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében- a bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása*. In: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – tekintettel a pénzmosásra, az adócsalásra, a korrupcióra és a criminal compliance-re a nemzeti jogrendszerekben és különös figyelemmel a cybercrime-ra*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.

Az EPPO rendelet 37. cikke foglalkozik a bizonyítékokkal. A rendelet 37. cikkének (1) bekezdése szerint „*az Európai Ügyészség ügyészei vagy a terhelt által a bíróság elé terjesztett bizonyítékok elfogadása nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban gyűjtötték.*” A (2) bekezdés értelmében „*a rendelet nem érinti az eljáró bíróság arra vonatkozó hatáskörét, hogy szabadon értékelje a terhelt vagy az Európai Ügyészség ügyészei által előterjesztett bizonyítékokat.*” Ezáltal az EPPO-rendelet egyfajta modellt mutat be a kölcsönös elismerés tekintetében az Európai Unióban a bizonyítékok felhasználása vonatkozásában. Az EPPO-rendelet (80) preambulum bekezdése alapján „*az Európai Ügyészség által a bíróságnak bemutatott bizonyítékok nem minősíthetők nem befogadhatónak pusztán azon az alapon, hogy azokat egy másik tagállamban, illetve másik tagállam jogának megfelelően gyűjtötték, feltéve, hogy az eljáró bíróság úgy ítéli meg, hogy az adott bizonyítékok elfogadása megfelel a tisztességes eljárás követelményének, és tiszteletben tartják a gyanúsítottak vagy vádlottak a Charta szerinti, védelemhez való jogait. Ez a rendelet tiszteletben tartja mindazokat az alapjogokat és elveket, amelyeket az EUSZ 6. cikke és a Charta, mindenekelőtt annak VI. címe, a nemzetközi jog, valamint az olyan nemzetközi megállapodások, amelyeknek az Unió vagy annak minden tagállama részes fele – köztük az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény –, továbbá a tagállamok alkotmányai elismernek, az említett források hatályának megfelelően. Az említett elvekkel összhangban és az EUMSZ 67. cikkének (1) bekezdésében foglaltak szerint tiszteletben tartva a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait, e rendelet egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy megtiltana az eljáró bíróságnak, hogy azokat a tisztességes eljárásra vonatkozó, a nemzeti jogban rögzített alapelveket alkalmazza, amelyeket a nemzeti jogrendszerükben, többek között a „common law” jogrendszerben alkalmaznak.*”¹⁰

A határokon átnyúló nyomozások során a bizonyítékok összegyűjtése körében az európai ügyész felkérheti a másik tagállam hatóságát bizonyos alaki követelmények és eljárások betartására. Az EPPO-rendelet 32. cikke alapján „*Az átadott intézkedéseket az EPPO -rendelettel és a segítséget nyújtó delegált európai ügyész tagállamának jogával összhangban kell végrehajtani. Az eljáró delegált európai ügyész által kifejezetten jelzett alaki követelményeket és eljárásokat be kell tartani, kivéve, ha azok ellentétesek a segítséget nyújtó delegált európai ügyész tagállamának alapvető jogelveivel.*”

Az Európai Unióban a bizonyítékok gyűjtéséről szóló jogszabályok, valamint a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó nemzeti jogszabályok csak részben harmonizáltak. Minden EU tagállam szuverenitásából fakadóan a saját büntetőeljárási, bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el. Jelen fejezetben igyekszem röviden felvázolni, néhány példát kiragadva összehasonlítani az EU tagállamokban érvényesülő egyes bizonyításra vonatkozó, a tárgykört érintő koncepcionális szabályokat.

(megjelenés alatt)

¹⁰ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf)
(Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 47.

Megállapítható, hogy néhány tagállamban nem léteznek a bizonyítékok felhasználhatóságának kizárását kimondó rendelkezések, míg másokban igen. Ezek a szabályok többé-kevésbé szigorúak, de előfordul olyan is, hogy a jogellenesen szerzett bizonyíték nem feltétlenül vonja maga után a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson. Egyes országokban külön (speciális) rendelkezések vonatkoznak a külföldön összegyűjtött bizonyítékokra. Ezeket a szabályokat olvasva ugyanarra a következtetésre jutunk: a bizonyítékok elfogadhatóságával összefüggő tagállami büntetőeljárás szabályok széles skálán mozognak a rugalmas, befogadó (pl. Ausztria) és a szűk, kizáró modellek között (pl. Belgium 2003-ig).¹¹ A kizárási szabályok nagy általánosságban két csoportra oszthatók (Damaška): az egyik csoportba azok a kizárási szabályok tartoznak, amelyek azt a célt szolgálják, hogy elősegítsék helyes tényállás megállapítását. Ezekre tipikusan, bár nem kizárólag a common law országokban találunk példákat. A másik csoportba tartozó kizárási szabályok egészen más elgondoláson alapulnak. Az utóbb említetteken belül kiemelendő az angol jognak az a szabálya, mely kirekeszti a távközlési eszközök kifürkészésével nyert bizonyítékokat a bizonyítékok köréből.¹²

A bizonyítási tilalmak rendszerében a kizáró szabályok között a törvény megsértésével beszerzett bizonyítékok kizárását kimondó szabályok érdemelnek leginkább figyelmet, hiszen ezek által válik legitimé a büntető igazságszolgáltatási rendszer, ezek jelölik ki a büntetőeljárás szereplők által foganatosított kényszerítő intézkedések kereteit, visszatartják a nyomozó hatóság tagjait a jogsértésektől, végső soron garantőrei a törvények uralmának (jogállamiság eszméjének).

A vizsgált országok két csoportra oszthatók aszerint is, hogy a bizonyítékok illegális gyűjtése maga után vonja-e a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson (a büntetőeljárás jogban létezik ilyen kizáró szabály) vagy nincsenek erre vonatkozó kizáró szabályok.

A legtöbb tagállam büntetőeljárás jogában találunk kizárási elvet, így Írországbán, Németországban, Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban, Finnországban, Romániában és idesorolható Magyarország is.¹³ Emellett eltérések vannak a bizonyítékok kizárását eredményező törvényi feltételek típusaiban, valamint az illegálisan beszerzett bizonyítékok kizárásának következményeiben is. Aszerint is csoportosíthatók a tagállamok, hogy a bírónak milyen mérlegelési lehetősége marad, annak kapcsán, hogy elfogadja-e a bizonyítékot vagy kizárja azt, végső soron mennyiben ad szabad kezét a törvény az illegálisan szerzett bizonyítékok kirekesztésében a bírónak, mennyire múlik a bíró egyéni mérlegelésén. *Ausztriában* például a bizonyítékok illegális gyűjtése nem feltétlenül vonja maga után a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson, ehelyett általában esetről-esetre értékelik azt. *„Belgiumban 2003 óta érvényes a széles körű bizonyítékok felvételének elve, amikor a belga Cour De Cassation megfordította a*

¹¹ Vanessa SEIBEL: i.m.

¹² [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 47.

¹³ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.)

korábbi belga ellentétes szabályt, amely szerint minden illegálisan szerzett bizonyíték elfogadhatatlan. A 2003-as Cour De Cassation határozata értelmében az illegálisan beszerzett bizonyítékok csak akkor fogadhatók el, ha (1) a bizonyítékokat az érvénytelennek minősített büntetések által előírt alakítások megsértésével szerezték be vagy (2) a bizonyíték megszerzése aláássa a bizonyítékok megbízhatóságát vagy (3) a bizonyítékok felhasználása a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését vonja maga után.”¹⁴

Írországban egészen napjainkig az egyik legszigorúbb törvényi szabályozás vonatkozott a törvényellenesen beszerzett bizonyítékokra. Az ír joggyakorlat különbséget tesz az illegálisan beszerzett bizonyítékok és az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok között. Az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok szinte minden esetben kirekesztésre kerültek a bizonyítékok közül. Az ír Legfelsőbb Bíróság rugalmasabbá tette az addigi merev szemléletű szabályokat, ami azt jelenti, hogy csak szűk körben kerülhetnek kizárásra az így beszerzett bizonyítékok, nevezetesen elfogadhatók, ha az alkotmányos jogok megsértésére gondatlanságból került sor.

Németországban – csakúgy, mint Ausztriában és Belgiumban – általában minden bizonyíték a bíróság elé kerülhet. A legjelentősebb kizárási szabály: az olyan bizonyítékokat kell kirekeszteni a bizonyítékok köréből, amelyeket olyan módszer alkalmazásával szereztek be, amelynek eredményeként a kihallgatott személy nem befolyásmentesen tett vallomást, hanem beavatkoztak az egyén autonómiájába, vallomástételére nem szabad akaratából került sor. Ez magában foglalja, hogy pszichésen vagy fizikailag bántalmazták, vallomástételére hipnózisban került sor, jogellenesen megfenyegették, jogtalan ígérettel vették rá, valamint ha a bizonyíték beszerzésére a magánélet védelméhez való alkotmányos jog megsértésével került sor.¹⁵

Spanyolországban a büntetőeljárás szabályok alapján, ha a bizonyítékok beszerzésére, közvetlenül vagy közvetve egy vagy több alapvető jog megsértésével került sor, akkor ez a bizonyítékok kizárását/kirekesztését vonja maga után a tárgyaláson.¹⁶

Finnországban ugyancsak érdekes, hogy 2016-ot megelőzően nem nyert egyáltalán jogi szabályozást a bizonyítékok megengedhetősége. A nemzeti büntetőeljárásjogi szabályok eleve kirekesztik a bizonyítékok köréből azokat a bizonyítékokat, amelyeket kínzással vagy az önvádra kötelezés tilalma elvének megsértésével, vagy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésével szereztek be.¹⁷

A francia modell a szabad bizonyítás elvének a talaján áll, a szabad bizonyítás elve alapján a bíróság a felek által felhozott bizonyító eszközöket minden megszorítás nélkül értékeli, és meggyőződését az ítékezés alapjául szolgáló

¹⁴ Vanessa SEIBEL: i.m.

¹⁵ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 49.

¹⁶ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 49.

¹⁷ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 50.

ténykörülmények tekintetében teljes szabadsággal alakítja ki. A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Mindössze szűk körben érvényesül korlátozás, ilyen például, hogy a bizonyítékok beszerzésére csak az alapvető jogok tiszteletben tartásával kerülhet sor. A bizonyítékok kizárását általában eseti alapon értékelik, a bírói gyakorlat mérlegelésére bízzák és ez jogbizonytalansághoz vezethet, ezért ezt a megoldást is sokan kritizálják.

Hollandiában nem létezik konkrét kizárási szabály, hanem arra a bíróság döntése, mérlegelése alapján, egyedi esetekben kerül sor, különböző feltételek teljesülése esetén. Így például a bíró mérlegeli a törvénysértés súlyát, a törvénysértéssel okozott hátrányokat. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy azzal a feltétellel rekeszthető ki az érintett bizonyíték a bizonyítékok köréből, ha a bizonyíték beszerzésére büntetőeljárás alapelve vagy jogszabály súlyos megsértésével került sor.¹⁸ A bizonyítékok felhasználására vonatkozó belső normák megalkotása során a tagállamoknak számításba kellett venniük, hogy az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak megalkotására van szükség, így például a tanúvallomásokkal, telefon lehallgatásokkal összefüggésben. Ezek közül a tagállamok közül kettőt említünk meg: Spanyolországot és Olaszországot.

3. A más Európai Unió tagállamban (külföldön) beszerzett bizonyítékok értékelése

Sok tagállamban hiányoznak a jogellenesen beszerzett bizonyítékok külföldi tagállamban történő elfogadására vonatkozó speciális szabályok. Ezek a tagállamok saját büntetőeljárás szabályait alkalmazzák a külföldön beszerzett bizonyítékokra is. A 2000. évi, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény hatályba lépésével és még inkább napjainkban, az európai nyomozási határozatról szóló irányelv alapján a megkeresett, eljárási cselekményt fogadó, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíró tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt. Néhány tanulmány arra mutatott rá, hogy egyes tagállamok inkább hajlandóak a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadására, a tényállás megállapításánál annak felhasználására, mint mások. Úgy tűnik, hogy egyes tagállamok a határokon átnyúló bűncselekmények, büntetőeljárások esetén kevésbé szigorúan (rugalmasabban) alkalmazzák a kizárási szabályokat, mint amikor az államok a saját joghatóságukon belül kizárólag a belső jog alapján folytatják a büntető igazságszolgáltatást. Jó példa erre Németország, Olaszország és Hollandia.¹⁹

A német büntetőeljárásban a bizonyítékok tényállás megállapításánál történő felhasználásának az képezi a korlátját, hogy azok nem szerezhetők be a közrend és

¹⁸ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 51.

¹⁹ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 52.

az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jog (fair trial) alapelveinek megsértésével. Ehhez hasonló, hogy Olaszországban a bizonyítékok kizárásának szabálya akkor alkalmazandó, ha a bizonyíték beszerzésére a közrend, a társadalmi konvenciók, vagy az alkotmányos alapjogok megsértésével került sor, és nincs bizonyíték arra, hogy a bizonyítási eljárást foganatosító tagállam követte volna azokat az instrukciókat, betartotta volna azokat az alaki követelményeket, eljárásokat, amelyeket a megkereső tagállam előírt a bizonyítékok kölcsönös jogsegély keretében történő beszerzésére.

Látjuk, hogy Hollandiában a bizonyítékok mérlegelése során a bíró az alapján vonja le a konklúziót, hogy a bizonyíték beszerzésére a tisztességes eljáráshoz való joggal, mint alapvető joggal összhangban került-e sor, tehát az nem járhat a tisztességes eljárás sérelmével. Ha részletesen szemügyre vesszük a többi vizsgált tagállam büntetőeljárás jogi szabályait, azt láthatjuk, hogy a belső (büntető) eljárásjogi normákat alkalmazzák a határon átnyúló bizonyítási esetekben is a következő országok: Franciaország, Spanyolország, Finnország.²⁰

Az előzőekben bemutatott különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréseiből adódó jogi diverzitás és komplexitás milyen buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átvívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.

4. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése az új magyar, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény alapján

4.1. A generálklauzula. *„Összességében az igazság elé állított legkeményebb jogi korlát az, amely kizárja, nem létezőnek nyilvánítja a bizonyítékok köréből azokat, amelyeket tiltott módon vagy lényeges jogok korlátozásával szereztek meg.”*²¹ Ennek tükrében a hatályos büntetőeljárásról szóló törvény (továbbiakban: Be.) a jogellenesen megszerzett bizonyítékok generálklauzuláját a következőképp fogalmazta meg: a 167.§ (5) bekezdése szerint *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szereztek meg.”*

A fenti általános rendelkezés megfogalmazásából kettős jogalkotói szándékra következtethetünk: egyfelől kizárni, és ha már megtörtént, szankcionálni a büntetőeljárás lefolytatása során a nyomozó hatóságok jogsértések árán történő bizonyítékszerzését, másfelől azonban „csak” három esetben kerülhet sor a bizonyítékok kirekesztésére a bizonyítékok köréből: 1. ha a bizonyítékot bűncselekmény útján, 2. más tiltott módon vagy 3. az eljárásban résztvevők

²⁰ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 53.

²¹ ELEK Balázs: i.m. 94.

büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szereztek meg. A vizsgált három törvényi fordulat közül az első szorul a legkevesebb magyarázatra, hiszen bűncselekmény alatt valamely, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) különös részében foglalt tényállást kell érteni, értelemszerűen a különös részben meghatározott bűncselekményt kizárólag hivatalos személy (bíró, ügyész, nyomozó hatóság tagja) követheti el.

Kevésbé kézzelfogható, egyértelmű a „más tiltott módon” történő megszerzés fogalma, ezért különösen fontos feladat hárul a büntetőeljárás jog tudományára, és a bírói gyakorlatra, annak tartalmi kimunkálása, hogy mennyire szűken vagy tágan értelmezik ezt a kategóriát. Amint látni fogjuk, valóban nem könnyű a határt megvonni a „más tiltott módon” és a „résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével való megszerzés között.” Jogalkalmazói szemszögből ugyanis a „más tiltott módon” történő bizonyítási eszköz megszerzés értelmezése igencsak problematikus. Először is tekinthetjük-e úgy, hogy a más tiltott módon történő megszerzés értelemszerűen együtt jár a „résztvevők eljárás jogainak lényeges korlátozásával”? Mi jelent – jóllehet nehezen megfogható kulcsot – a két esetkör pontos elhatárolásához?

„A III. fordulat akkor jut szerephez, ha a beszerzett bizonyíték önmagában ugyan nem törvénysértő, de az eljárás résztvevőjére sérelmes, mert nem gyakorolhatta az őt megillető jogokat. Összefoglalóan ez nem azt jelenti, hogy a joggyakorlat nem képes, illetve, hogy lehetetlen elhatárolni a Be. 167. § (5) bekezdés II. és III. fordulatát. A megkülönböztetés már csak azért is fontos, mert a II. fordulat – hasonlóan egyébként az I. fordulat is – felmerülése esetén a törvényi tilalomnak megfelelően nem használható fel az így szerzett bizonyíték, azt még objektív valóság esetén is figyelmen kívül kell hagyni.²² Ez tehát az értékelés szempontjából abszolúte kizárt bizonyítéknak minősül.²³ Ezzel szemben a III. fordulat az értékelés szempontjából relatíve kizárt bizonyítéknak tekintendő, azaz a fennállása esetén is a bizonyítékokat értékelő bíróság mérlegelésétől függ, hogy a résztvevő eljárás jogának korlátozását lényegesnek tekinti-e vagy sem.”²⁴

4.2. Az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális bizonyítási tilalmak. A generálklauzulán túl további speciális szabályok vonatkoznak a bizonyítékok kizárására, amelyek részben a nyomozási szakot megelőző és ahhoz köthető intézményekhez (így a leplezett eszközök alkalmazás eredményének felhasználásához) kapcsolódnak, de amely bizonyítási tilalmak részletes vizsgálatára jelen tanulmány keretei között nem vállalkozok, csupán röviden utalok néhányra. Ilyen, az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak többek között:

- a tanúvallomással (pl. a Be. 177. § (2) bekezdés alapján: *„A tanúzás figyelemztetés vagy a figyelemztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének*

²² VARGA Zoltán: *A tanú vallomástételének akadályai*. In: Jakucs Tamás (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata I.* KJK-KERSZÖV, Budapest, 2003. 155.

²³ CSÉKA et al.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Bába, Szeged, 2006. 226-227.

²⁴ CSÉKA et al.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Bába, Szeged, 2006. 227-228.

elmaradása esetén a tanú vallomása – a 177.§ (3) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. 7);

- a terhelti vallomással (a Be. 185. (3) bekezdése alapján: *„A terhelti figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A terhelti figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. 7);*

- a leplezett eszközök alkalmazása eredményének felhasználásával (A Be. 254. § (1) bekezdése szerint: *„Bizonyítékként nem lehet felhasználni a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét, ha*

a) az érintett olyan védőként eljáró személy, akivel szemben a 357. § alapján, vagy

b) az érintett olyan hozzátartozó, akivel szemben a 343. § és a 357. § alapján bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz nem lett volna alkalmazható.”

A Be. 254. § (2) bekezdése alapján *„A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 170. § (1) bekezdés b) és d) pontja alapján tanúként nem hallgatható ki, kivéve, ha a 170. § (1) bekezdés d) pontjában meghatározott tanúzási akadály esetén az érintett a titoktartási kötelezettség alól felmentést kapott.”*

A (3) bekezdés alapján: *„A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 173. § illetve a 174. § alapján a tanúvallomást megtagadhatja, kivéve, ha*

a) az érintettet tanúként kihallgatták, és a titoktartás körébe tartozó adatra tanúvallomást tett,

b) a 173. § esetén az érintettet az arra jogosult felmentette, vagy a titoktartási kötelezettség alá eső adat továbbítása az adatkérés keretében megkeresett szervezet számára kötelező, vagy

c) a bíróság a médiatartalom-szolgáltatót, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezte. 7)

- a közvetítői eljárással (a Be. 414. § (3) bekezdés szerint: *„A gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel. 7)* kapcsolatos.

Tremmel szerint *„a különös kizárási okok nemcsak felhívják a figyelmet a bizonyítási tilalmakra (például tanúzási akadályokra), hanem nyomban eligazítanak a tekintetben, hogy e tilalmak megszegés esetén nem keletkezik felhasználható bizonyíték (tehát nemcsak szabálytalan, hanem felesleges is az ilyen eljárási cselekmény)”.²⁵*

²⁵ TREMMELE Flórián: i.m. 161.

5. Megoldási javaslatok

A tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei, büntető, büntetőeljárás jogi szabályai sok szempontból különlegesen sokszínűek, változatosak, szabályainak a közelítése viszonylag szerény eredményekre tekinthet vissza. Lényegében e mögött is a nemzeti szuverenitáshoz való ragaszkodás és a más tagállamok szankciós politikájával szembeni bizalmatlanság húzódik meg, az állami szuverenitás lényegét legpregnansabban még mindig a büntetőjog, büntetőeljárás jog reprezentálja. A folyamat azonban nem visszafordítható, ahogy ezt az OLAF és más példák is jól mutatják, melyek esetében a tagállamok lemondtak a szuverenitásuk egy szeletéről. Be kell látni, hogy a határokon átívelő bűnözés elleni fellépés nem képzelhető el az eljárási szabályok valamilyen szintű közelítése nélkül. *„Ez persze nem jelenti – mint ahogy a jog más területén sem jelentheti – a szabályok mindenre kiterjedő harmonizációját, a büntetőeljárás szabályok egységesítését.”*²⁶

Fentiek áttekintése után jól látható, hogy a határon átnyúló bizonyítás számos kihívás elé állítja a tagállamokat, kulcsfontosságú lenne az alapvető kizárási okok újragondolása. Bár a bizonyítás szabályai minden tagállamban ugyanazokon az elveken nyugszanak, részleteikben mégis igen eltérőek. Kérdésként merül fel ugyanakkor, hogy a jelenlegi fejlődési tendenciák tükrében milyen megoldások kínálóznak az egyik oldalról sokszínű, de más szemszögből kissé kaotikusnak tűnő jogi szabályozások ellenére. Erre a megnyugtatónak látszó válasz előreláthatólag később fog körvonalazódni, ugyanakkor nem megkerülhető valamiféle ideiglenes megoldás kialakítása. Ezeknek a problémáknak a kiküszöbölésére alapos gondtal kell előkészíteni a megoldási javaslatokat. *Fijnaut és Groenhuijsen* szerint egy egységes „nyomozati és vádemelési” térség elősegítené a bizonyítékok kölcsönös elfogadása útjában álló akadályok felszámolását, ugyanis ezen elv alkalmazásának a mellőzése már számos ügyben hiúsította meg a hatékony bűnüldözést.²⁷

Rövid távon megfontolandó a jogellenesen szerzett *bizonyítékok kizárására vonatkozó közös minimum szabályok elfogadása* az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított esetjog alapján. Úgy tűnik, hogy közelebb vinne bennünket a megoldáshoz, ha ezeket a szabályokat kiegészítenénk azzal, hogy az ügyet tárgyaló bírónak kötelezettségévé tennénk annak vizsgálatát, hogy a bizonyítékok beszerzésére a vádlott jogainak a megsértésével került-e sor és amennyiben erre igenlő választ kap, akkor köteles lenne a szóban forgó bizonyítékot a bizonyítékok értékelésekor a bizonyítékok köréből kizárni, azt figyelmen kívül hagyni. Hosszú távon átgondolandó a nyomozásra vonatkozó szabályok közelítése és a fenti bizonyítási szabály inverzeként, pozitív szabályozásként *a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó minimum standard jellegű szabályok megalkotása*.

²⁶ FARKAS Ákos: i.m.

²⁷ C. FIJNAUT – M. S. GROENHUIJSEN: A European Public Prosecution Service: Comments on the Green Paper. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2002/4. 325.